

Original Article

Analyzing the Distribution of Liability Arising from Negligence in Harmful Acts of Intermediate Agents from the Perspective of Iranian and French Law

Mehdi Taleghan Ghafari¹ , Hamid Abhari^{*2} , MohammadHossein TaghiPour Darzi Naqibi³

¹ PhD student in Private Law, Faculty of Law and Political Science, University of Mazandaran, Babolsar, Iran.

² Professor, Department of Private Law, Faculty of Law and Political Science, University of Mazandaran, Babolsar, Iran.

³ Assistant Professor, Department of Private Law, Faculty of Law and Political Science, University of Mazandaran, Babolsar, Iran.

[10.22080/lps.2025.28923.1731](https://doi.org/10.22080/lps.2025.28923.1731)

Received:

July 4, 2024

Accepted:

February 9, 2025

Available online:

July 08, 2025

Keywords:

Sub-delegation in
agency. intermediate
agent. harmful acts.
liability. negligence

Abstract

In sub-delegated agency, despite the principle of contractual relativity, the acts of intermediate agents in cases of negligence create liability that may extend obligations to parties beyond the immediate agents. A central question this research seeks to answer is how liability for harmful acts - stemming from the negligence of both the primary agent and subsequent intermediate agents - should be properly distributed. The findings reveal that Unlike Iranian law and the view of some Imami jurists (who maintain that the principle of contractual relativity does not prevent liability of subsequent intermediate agents toward the original principal), French law, based on the nature of representation and the principle of contractual relativity, structures the legal relationship between intermediate agents and the principal such that when intermediate agents commit harmful acts, they are only liable to their immediate predecessor (the primary or first agent). Under this framework, compensation for damages to the principal caused by harmful acts of intermediate agents is not direct, but rather flows through the mechanism of liability for acts of subordinates (*responsabilité du fait d'autrui*), making the first agent ultimately responsible. However, the principal retains the right to claim damages from subsequent sub-agents. Using a descriptive-analytical method, this study examines how liability for negligence in harmful acts of intermediate agents (assuming the permissibility of sub-delegation) is distributed under Iranian and French law.

***Corresponding Author:** Mehdi Taleghan Ghafari

Address: University of Mazandaran, Babolsar, Iran.

Email: Hamid.abhary@gmail.com

Extended Abstract

1. Introduction

The purpose of power of attorney in a power of attorney is that the attorney has the authority to grant power of attorney to a third party. Given that the term "power of attorney to another" refers to the granting of power of attorney by the attorney to another to carry out the subject of the power of attorney, it can be stated that power of attorney to another is, in its essence, considered the delegation of power of attorney by the attorney to another person. In such a case, determining the legal status of the secondary attorney and other subsequent attorneys and examining the effects thereof, especially in the event of damage to the client, is of great importance. One of the fundamental issues in this regard is whether the second attorney is subordinate to the first attorney or during his term, which has a direct impact on determining the limits of each attorney's liability towards the client. In the Iranian legal system, relying on the analysis that the right to grant power of attorney to another is nothing more than a power of attorney with permission to delegate power of attorney, the secondary power of attorney, like the first power of attorney, is considered as a power of attorney in possession. Thus, the actions of the second attorney are legitimated based on the same initial authorization, and the effects of his legal actions will be directly directed at the main client. From this perspective, the power of attorney to another person is not outside the scope of the mandate. However, in cases where the attorney, within the limits of his authority, appoints a secondary attorney, the question arises as to whether the second attorney represents the main client or the

first attorney? The answer to this question plays a decisive role in determining the distribution of liability in the event of fault and loss to the client; because a different answer in the legal systems of Iran and France will lead to different legal effects. The main question of the present article is: in the event of power of attorney to another person, what is the legal status of the secondary attorney in the legal systems of Iran and France, and what effect does this status have on the distribution of liability and compensation for damages to the client in the event of the fault of the second attorney?

The necessity of conducting this research is because different and sometimes ambiguous structures in the delegation of power of attorney and the responsibilities arising from it, both in the practice of law and in proceedings, have caused significant disagreements, and a comparative study of this issue can pave the way for the judicial practice and legal system of the country to guarantee the rights of clients and organize the relations between lawyers. In the following article, after explaining the liability of the lawyer in the laws of Iran and France, the scope of the fault of the principal and intermediary lawyers in the two mentioned countries will be discussed, and through it, the distribution of the liability of the principal lawyer and subsequent intermediary lawyers in different assumptions in the legal systems of Iran and France will be examined.

2. Methods

The method of study is a descriptive-analytical one which was conducted through the library instruments.

3. Results

Considering the cases mentioned in the present study, the results indicate that

from the perspective of Iranian law, unlike French law, the power of attorney to another leads to the creation of a contractual relationship between the second lawyer or subsequent lawyers and the main client; therefore, from the perspective of French law, the second lawyer or subsequent lawyers are basically considered the lawyer of the previous lawyer and the contractual relationship arises only between the two; however, in Iranian law, in the power of attorney chain, the second lawyer or the attorneys-in-fact are basically considered the lawyer of the main client. In fact, it is believed that the lawyers who are hired in this way in a chain are actually new or added lawyers of the main client, whose difference from the first lawyer is only related to the method of their selection. In the chain of intermediary lawyers, the scope of responsibility of the first and second lawyers depends on the manner of granting the authority and the scope of the assigned duties. In general, the first lawyer is responsible for the main client, especially if he has failed in the selection of the second lawyer or has acted outside the scope of his authority. The second lawyer is also liable to the first lawyer because his legal relationship is established through an intermediary, unless special circumstances, such as the intention of the main client to establish a direct relationship with the second lawyer or a special custom, create a direct relationship between the second lawyer and the client, in which case the liability of the second lawyer to the main client would also be conceivable. From the perspective of French law, if the main lawyer with the right to represent others chooses another lawyer, a contract is concluded between the two lawyers and the main client is considered a third party in this series. As a result, the second lawyer is considered the

lawyer of the first lawyer and not the lawyer of the main client. However, the responsibility for compensation for damages resulting from the fault of the second lawyer in the implementation of the matter of representation lies with the first lawyer, and the main lawyer must compensate the client for the damage and then refer to the second lawyer to receive his rights.

4. Conclusion

The result of examining the above contractual relationship is that if the second attorney is merely the client's attorney and is at the disposal of the first attorney, in such a case the first attorney will not have any responsibility for the performance of the second and subsequent attorney (Iranian legal perspective); whereas if the second and subsequent attorney is placed at the disposal of the first attorney, in such a way that the first attorney has the right to dismiss and supervise the aforementioned actions, in this case the first attorney is liable for the actions of the second and subsequent attorney for compensation for damages resulting from his fault (French legal perspective). From the perspective of the French legal system, in the event of authorization in the power of attorney in the sense of an application, since the second and subsequent attorney is considered the attorney of his first or previous attorney and not the main client, even in the event of fault, he will not be liable for compensation for damages incurred to the main client; rather, he will be considered liable to his first or previous attorney, and the first attorney is also liable to the main client for compensation for damages incurred due to the fault of the second or subsequent attorney.

Funding

There is no funding support.

Authors' contribution

All parts of the paper are prepared by the authors.

Conflict of interest

The authors declares no conflict of interest.

Acknowledgments

The authors appreciates all the scientific consultants in this study.

علمی پژوهشی

واکاوی نحوه توزیع مسئولیت ناشی از تقصیر در افعال زیانبار وکلای مع الواسطه متعاقب از منظر حقوق ایران و فرانسه

مهدی طالقان غفاری^۱ ID، حمید ابهری^۲ ID*، محمدحسین تقی پور درزی نقیبه^۳ ID

^۱ دانشجوی دکتری حقوق خصوصی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران.

^۲ استاد گروه حقوق خصوصی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران.

^۳ استادیار گروه حقوق خصوصی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران.

doi: [10.22080/lps.2025.28923.1731](https://doi.org/10.22080/lps.2025.28923.1731)

چکیده

در وکالت در توکیل، علیرغم اصل نسبی بودن قراردادها، افعال وکلای مع الواسطه، در فرض تقصیر، مسئولیتی را ایجاد نموده که گاه دامنه تعهدات به اطراف وکلای مع الواسطه سرایت می نمایند. اینکه نحوه توزیع مسئولیت ناشی از افعال زیانبار وکیل اصلی و اطراف وکلای مع الواسطه که نشأت گرفته از تقصیر آنان می باشد چگونه است، پرسشی درخور توجه بوده که نگارندگان در پژوهش پیش رو در پی پاسخ بدان می باشد. نتایج حاکی از آن است که برخلاف حقوق ایران و همچنین دیدگاه برخی از فقهای امامیه که بر این باورند اصل نسبی بودن قراردادها مانع از مسئولیت وکلای مع الواسطه متعاقب در قبال موکل اصلی نمی گردد، در حقوق فرانسه، با توجه به ماهیت نمایندگی و اصل نسبی بودن اثر قرارداد، رابطه حقوقی میان وکلای مع الواسطه و موکل اصلی به گونه ای تنظیم شده است که در صورت ارتکاب فعل زیانبار از سوی وکلای مع الواسطه، آنان صرفاً در برابر وکیل مقدم یا وکیل اول مسئول شناخته می شوند. در این چارچوب، مسئولیت جبران خسارات وارد بر موکل اصلی ناشی از افعال زیانبار وکیل مع الواسطه، نه مستقیماً بلکه به واسطه سازوکار مسئولیت ناشی از فعل تابع نسبت به متبوع، متوجه وکیل نخست خواهد بود. در این شرایط حق مطالبه خسارت از سوی وکیل اصلی به طرفیت وکلای توکیلی متعاقب همچنان جاریست. مع الوصف؛ نگارندگان با روش توصیفی تحلیلی در پی شناخت نحوه توزیع مسئولیت ناشی از تقصیر در افعال زیانبار وکلای مع الواسطه متعاقب (در فرض جواز توکیل به غیر) از منظر حقوق ایران و فرانسه می باشند.

تاریخ دریافت:

۱۴ تیر ۱۴۰۳

تاریخ پذیرش:

۲۱ بهمن ۱۴۰۳

تاریخ انتشار:

۱۷ تیر ۱۴۰۴

کلیدواژه ها:

توکیل در وکالت، وکیل مع الواسطه، افعال زیانبار، مسئولیت، تقصیر

ایمیل: Hamid.abhary@gmail.com

* نویسنده مسئول: حمید ابهری
آدرس: دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران.

۱ مقدمه

مقصود از وکالت در توکیل آن است که وکیل، صلاحیت اعطای وکالت به شخص ثالث را دارا باشد. با عنایت به این که مفهوم اصطلاحی توکیل به غیر، ناظر بر اعطای نیابت از سوی وکیل به دیگری جهت انجام موضوع وکالت است، می توان اظهار داشت که توکیل به غیر، در ذات خود تفویض نیابت توسط وکیل به شخص دیگر محسوب می شود. در چنین حالتی، تعیین وضعیت حقوقی وکیل ثانوی و سایر وکلای متعاقب و بررسی آثار مترتب بر آن، به ویژه در فرض بروز خسارت به موکل، از اهمیت بسزایی برخوردار است. یکی از مسائل بنیادین در این زمینه آن است که آیا وکیل دوم در عرض وکیل نخست قرار می گیرد یا در طول او، که این امر تأثیر مستقیمی در تعیین حدود مسئولیت هر یک از وکلا در قبال موکل دارد. در نظام حقوقی ایران، با اتکا به این تحلیل که حق توکیل به غیر چیزی افزون بر وکالت همراه با اذن در تفویض وکالت نیست، وکالت ثانوی نیز، همچون وکالت نخستین، در حکم استنباه در تصرف تلقی می شود. بدین سان، اعمال وکیل دوم بر مبنای همان اذن اولیه مشروعیت می یابد و آثار اقدامات حقوقی وی مستقیماً متوجه موکل اصلی خواهد بود. از این منظر، توکیل به غیر خارج از دایره استنباه قرار نمی گیرد. مع الوصف، در مواردی که وکیل، در حدود اختیارات خویش، وکیل ثانوی منصوب می نماید، این پرسش مطرح می شود که آیا وکیل دوم نماینده موکل اصلی است یا نماینده وکیل نخست؟ پاسخ به این پرسش، در تعیین نحوه توزیع مسئولیت در فرض وقوع تقصیر و ضرر به موکل، نقش تعیین کننده ای دارد؛ چرا که پاسخ متفاوت در نظام های حقوقی ایران و فرانسه، آثار حقوقی متفاوتی را به دنبال خواهد داشت. پرسش اصلی مقاله حاضر آن است که در فرض توکیل به غیر، جایگاه حقوقی وکیل ثانوی در نظام های حقوقی ایران و فرانسه چیست و این جایگاه چه تأثیری بر نحوه توزیع مسئولیت و جبران

خسارات وارده به موکل در صورت تقصیر وکیل دوم دارد؟

ضرورت انجام این پژوهش از آن جهت است که ساختارهای متفاوت و بعضاً مبهم در توکیل به غیر و مسئولیت های ناشی از آن، چه در عمل وکالتی و چه در دادرسی ها، موجب بروز اختلاف نظرهای قابل توجهی شده و بررسی تطبیقی این مسئله می تواند راهگشای رویه قضایی و نظام حقوقی کشور در تضمین حقوق موکلان و سامان دهی روابط وکلا باشد.

در مقاله پیش رو پس از تبیین مسئولیت وکیل در حقوق ایران و فرانسه به قلمرو تقصیر وکیل اصلی و مع الواسطه در دو کشور مذکور پرداخته خواهد شد و از رهگذر آن نحوه توزیع مسئولیت وکیل اصلی و وکلای مع الواسطه متعاقب در فروش مختلف در نظام حقوقی ایران و فرانسه مورد تدقیق قرار داده خواهد شد.

پیشینه تحقیق در این حوزه نشان می دهد که اگرچه آثار توکیل به غیر در برخی منابع فقهی و حقوقی ایران و نیز در برخی مطالعات تطبیقی مورد توجه قرار گرفته، اما تاکنون پژوهشی جامع و متمرکز که به تحلیل تطبیقی مسئولیت وکالت مع الواسطه در نظام های حقوقی ایران و فرانسه بپردازد، صورت نپذیرفته است. این خلأ پژوهشی، ضرورت انجام مطالعه ای روشمند و تحلیلی را در این زمینه دوچندان می سازد.

۲ مسئولیت وکیل در حقوق ایران و فرانسه

۲/۱ در حقوق ایران

«مسئولیت»^۱ در لغت به معنی پرسیده شده و خواسته شده، موظف بودن به انجام امری یا تعهد و مؤاخذه آمده است (دهخدا، ۱۳۷۷: ۴۱۵) و غالباً به مفهوم تکلیف و وظیفه و آنچه که عهده دار و

^۱ - Responsibility

بین تقصیر و ضرر موکل، لازمه مطالبه خسارت است.

۲،۲ در حقوق فرانسه

واژه مسئولیت مدنی که ظاهراً ترجمه اصطلاح فرانسوی Responsabilité civile است به معنای تکلیف به جبران ضرری که بر اثر عمل نامشروع شخصی به دیگری وارد آمده است، می باشد. مسئولیت مدنی به معنی عام شامل مسئولیت قراردادی^۲ و مسئولیت خارج از قرارداد^۳ یا مسئولیت ناشی از جرم و شبه جرم^۴ است که مسئولیت قهری نیز نامیده شده است. (Rade, 2013: 41) در فرهنگ اصطلاحات حقوقی فرانسوی در تعریف مسئولیت مدنی چنین آمده است: «تعهد به جبران خسارت، اعم از اینکه خسارت ناشی از عدم اجرای قرارداد باشد (مسئولیت قراردادی) یا ناشی از نقص تکلیف کلی انسان به عدم ایراد خسارت به دیگری بر اثر فعل شخصی خود یا اشیای تحت حفاظت خود یا فعل اشخاصی که مسئولیت آنان به عهده اوست (مسئولیت ناشی از فعل دیگری). مسئولیت غیر قراردادی مسئولیت ناشی از جرم و شبه جرم نامیده می شود»^۵. (Guillien & Vincent: 1972: 198)

در حقوق فرانسه مسئولیت وکیل اهمیت بالایی دارد و البته از نظر ساختار و فلسفه کمی متفاوت است. قانون اساسی و قانون وکالت (Loi sur la profession d'avocat) و آیین‌نامه‌های مربوطه، چارچوب اصلی را تعیین می‌کنند. فی الواقع؛ وکیل موظف است اعمال خود را طبق استانداردهای

مسئول آن باشد، حفظ مسئول بودن به مؤاخذ بودن، متعهد بودن، مورد بازخواست به سبب تعهد حفظ و حراست بودن معنی شده است (معین، ۱۳۸۶: ۳۶۳). در اصطلاح حقوقی مسئولیت بیشتر به معنی ضمان به کار می رود، هرچند که موارد استعمال ضمان گسترده تر است (جعفری لنگرودی، ۱۳۹۲: ۲۰۹). بدین ترتیب «مسئولیت» در معنای حقوق مدنی عبارت است از تکلیف قانونی شخص در عدم وارد نمودن ضرر به دیگری به صورت مستقیم و یا غیر مستقیم. مسئولیت مدنی^۱ نوع دیگری از مسئولیت حقوقی محسوب می شود و در مقابل آن مسئولیت کیفری قرار دارد. رکن مهم این مسئولیت ضرر است.

در حقوق ایران، وکیل نماینده موکل است که وظیفه دارد امور حقوقی و قضایی موکل را پیگیری کند. در انجام این وظیفه، وکیل ملزم به رعایت اصول و اخلاق حرفه‌ای است و مسئولیت‌هایی دارد که در سه حوزه اصلی قابل بررسی است: مسئولیت مدنی، انتظامی و کیفری. از منظر حقوق ایران، مسئولیت مدنی وکیل به معنای تعهد وکیل به جبران خسارت‌هایی است که به موکل به علت قصور، سهل‌انگاری یا اشتباه در انجام وظایف حرفه‌ای وارد می‌شود. این مسئولیت معمولاً در قالب خسارات مادی (مثل ضرر مالی) و گاهی خسارات معنوی (مثل لطمه به آبرو یا شخصیت موکل) مطرح می‌شود. در حقوق ایران این مسئولیت بر پایه اصل قصور است و اثبات تقصیر وکیل و رابطه سببیت

۵ - قابل ذکر است که تعریف مذکور منطبق با تعریف

مسئولیت مدنی به معنی خاص در حقوق ایران است که قواعد آن در زمینه مسئولیت قراردادی در مبحث «خسارات حاصله از عدم اجرای تعهدات مواد ۲۲۶ تا ۲۳۰ قانون مدنی و در زمینه مسئولیت خارج از قرارداد در دو مبحث اتلاف و تسبیب مواد ۳۲۸ تا ۳۳۵ قانون مدنی و قانون مسئولیت مدنی مصوب ۱۳۳۹ آمده است.

۱- Responsabilité Civile

۲ - Responsabilite contractuelle

۳ - Responsabilité extracontractuelle

۴- Responsabil delictuelle et quasi-delictuelle جرم

(مدنی) عمل نامشروع زیان آور عمدی است و شبه جرم عمل نامشروع زیان آور غیر عمدی است. در حقوق فرانسه گاهی جرم مدنی Délit civil را به معنی عام به کار می برند که شامل شبه جرم هم میشود و از این رو برای مسئولیت ناشی از جرم یا شبه جرم یا مسئولیت خارج از قرارداد اصطلاح مسئولیت ناشی از جرم Responsabilité را استعمال می کنند.

ایران، این مسئله بر اساس قواعد عمومی مسئولیت مدنی وکلا و قرارداد وکالت حل و فصل می‌شود و اصولاً وکیل اصلی مکلف است بر اعمال وکیل مع‌الواسطه نظارت نماید.

۳/۲ در حقوق فرانسه

در نظام حقوقی فرانسه به منظور درک عمیق تر قلمرو تقصیر وکیل اصلی و مع‌الواسطه، ابتداً در خصوص مفهوم «تقصیر» در این نظام حقوقی مقدمه ای طرح خواهد شد. پیرامون «تقصیر»^۳ تعاریف متعددی در نظام موصوف بیان گردیده است. یکی از تعاریف مشهور، تعریف پلانیول است که اینگونه بیان می‌دارد: «تقصیر نقض یک تعهد از پیش موجود است»^۴. تعریف دیگر که آن نیز خالی از ابهام نیست این است که تقصیر یک فعل نامشروع^۵ است. در این تعریف نیز فعل نامشروع منحصر به فعلی نیست که به موجب قانون یا مقررات منع شده باشد. البته انجام چنین فعلی برای تحقق تقصیر کافی است ولی شرط لازم نیست و ممکن است فعلی که خلاف عرف یا اخلاق است نیز تقصیر تلقی گردد. به عنوان مثال انجام فعلی که شخص در آن مهارت ندارد، تقصیر به شمار می‌آید، در حالیکه کاربرد واژه «نامشروع» برای مهارت نداشتن نامناسب است.

با توجه به اشکال و ابهام تعاریف یاد شده گفته اند که مفهوم تقصیر یک استاندارد است؛ یعنی یک رهنمود کلی است که در اجرای آن قاضی از اختیار ارزیابی گسترده ای برخوردار است؛ بنابراین تقصیر عبارت از اشتباه یا کوتاهی در رفتار^۶ است. بر این اساس نوعی ارزیابی مطرح است که نمی‌تواند در فرمول خاص و پیش ساخته ای محصور باشد. باید بین دو نوع رفتار مقایسه کرد، رفتار عامل زیان و رفتاری که او می‌بایست داشته باشد. شخصی مقصر به شمار می‌آید که چنان که می‌بایست رفتار

حرفه‌ای و با دقت و شایستگی لازم انجام دهد. مسئولیت وکیل در حقوق فرانسه بر اساس اصل قصور حرفه‌ای (faute professionnelle) توجیه می‌گردد.

۳ قلمرو تقصیر وکیل اصلی و مع‌الواسطه در حقوق ایران و فرانسه

۳/۱ در حقوق ایران

در حقوق ایران قاعده کلی براساس قانون مسئولیت مدنی، مسئولیت بر مبنای عنصر تقصیر است؛ با این وصف تقصیر^۱ مبنا و رکن مسئولیت مدنی محسوب می‌شود^۲ هرچند در مواردی استثنایی، مسئولیت بدون تقصیر یا مسئولیت محض نیز مورد پذیرش واقع شده است که نمونه بارز آن اتلاف می‌باشد. فی الواقع؛ وکیل اصلی مسئول انجام امور و وظایفی است که مستقیماً بر عهده او گذاشته شده است و در قبال موکل تعهد دارد که با دقت عمل نماید. اگر وکیل اصلی قصور کند، مسئول می‌باشد. در مورد وکیل مع‌الواسطه، مسئولیت او نسبت به وکیل اصلی و همچنین نسبت به موکل قابل تصور است؛ لکن معمولاً مسئولیت مستقیم او نسبت به موکل ضعیف‌تر می‌باشد. به طور کلی، وکیل اصلی در برابر موکل مسئول اعمال و تقصیرات وکیل مع‌الواسطه‌ای است که به نمایندگی از او فعالیت می‌کند؛ زیرا رابطه وکالت اصلی به او برمی‌گردد. این رابطه موجب می‌شود که موکل بتواند خسارات ناشی از تقصیر وکیل مع‌الواسطه را از وکیل اصلی مطالبه نماید. البته، در صورت وجود قرارداد یا توافق خاص، مسئولیت و حدود آن می‌تواند متفاوت باشد و در چنین مواردی مطابق اصل حاکمیت اراده و آزادی تعهدات قراردادی باید عمل نمود. در حقوق

۳ - Faute

۴ - La violation d' une obligation préexistante

۵ - Fait illicite

۶ - Une erreur ou une défaillance de conduite

۱ - ماده ۹۵۳ ق.م.م.: «تقصیر اعم است از تفریط و تعدی».

۲ - در رأی وحدت رویه شماره ۷۴۷ مورخ ۱۳۹۴/۱۰/۲۹ نیز همین نظر ظاهراً پذیرفته شده و در آغاز رأی آمده است که: «یکی از شرایط برقراری مسئولیت مدنی وجود تقصیر است».

۴ نحوه توزیع مسئولیت وکیل اصلی و وکلای مع الواسطه متعاقب در فرض مختلف

۴/۱ در حقوق ایران

از منظر حقوق ایران، هرگاه وکیل اصلی در انتخاب خود پیرامون وکلای مع الواسطه، بی مبالاتی نماید و محجور یا شخص نالایقی را به توکیل اختیار کند، مسئول این تقصیر، خویش است. در حالت کلی در وکالت با واسطه، اگر وکیل با اذن موکل برای اجرای وکالت، وکیل دیگری انتخاب کند، مسئول اعمال او نیست؛ زیرا وکیل منتخب، در نحوه اجرای وظایف خویش آزاد و مختار است و موکل نیز با اعطای اختیار توکیل، نتیجه اعمال او را نسبت به خود پذیرفته است؛ فی الواقع اثر مستقیم و بلاواسطه عقد وکالت، اعطای اذن تصرف به وکیل یا دادن اختیار و سلطه پیرامون موضوع وکالت به وکیل می باشد؛ لکن چون اجرای این نیابت موجبات ایجاد تعهداتی برای وکیل و موکل فراهم می آورد، این تعهدات در زمره آثار وکالت قرار می گیرند (کاتوزیان، ۱۳۹۴: ۳۵۲).

بدین ترتیب از دیدگاه دکترین حقوقی ایران در جایی هم که موکل اذن در توکیل برای خود شخص وکیل را می دهد، وکیل اول دارای حق مستقلى نمی شود تا بدین گونه بتواند برای اجرای آن برای خود وکیل اخذ نماید. اختیار او در این حالت نیز یقیناً با تمسک به نیابت از طرف موکل و وابسته به اذن اعطایی توسط او است. اذن موکل موید آن است که موکل اعمال وکیل ثانوی و متعاقب را که با واسطه برای او صورت پذیرفته شده است را در خصوص خود می پذیرد (کاتوزیان، ۱۳۹۴: ۱۷۲). به همین گفته شد در هر حال وکیل مع الواسطه وکیل موکل می باشد؛ از این رو زدودن نقش وکیل اولیه نیز

نکرده باشد. برخی از استادان حقوق فرانسه گفته اند: تقصیر یک عمل نامشروع است که سه عنصر دارد: ۱- عنصر مادی یعنی عمل انجام شده که می تواند یک عمل مثبت (فعل) یا منفی (ترک فعل) باشد؛ ۲- عنصر عدم مشروعیت یعنی نقض یک تکلیف حقوقی (قانون، عرف و غیر آن)؛ ۳- (صرف نظر از نظریه تقصیر موسوم به نوعی) عنصر اخلاقی (قابلیت انتساب)^۱ یعنی قدرت تمیز عامل زیان که گاهی عنصر ارادی^۲ نامیده شده، هرچند عمل می تواند عمدی یا غیر عمدی باشد (صفایی و رحیمی، ۱۳۹۹: ۱۸۳). به هر حال در طرح مقدماتی اصلاح قانون مدنی فرانسه (طرح کاتالا) تقصیر چنین تعریف شده است: «تقصیر عبارت است از نقض یک قاعده رفتار تحمیل شده به وسیله قانون یا آیین نامه یا انجام ندادن تکلیف کلی احتیاط و مراقبت» (ماده ۱۳۵۲، بند ۲)^۳. این تعریف شاید بهتر از تعاریف دیگر باشد و به هر حال با حقوق کنونی فرانسه هماهنگ است. مع الوصف؛ در نظام حقوقی فرانسه، وکیل اصلی^۴ نسبت به موکل، مسئول تمامی اقداماتی است که توسط خود یا وکیل مع الواسطه^۵ انجام می شود. این مسئولیت بر مبنای اصل نمایندگی کامل است که وکیل اصلی نماینده واقعی موکل محسوب می شود. وکیل مع الواسطه نیز مسئول مستقیم در برابر وکیل اصلی است و نسبت به موکل، مسئولیتش تابع رابطه وکالتی است که بین وکیل اصلی و موکل وجود دارد. به بیان دیگر، موکل می تواند از طریق وکیل اصلی، مسئولیت وکیل مع الواسطه را نیز پیگیری نماید و وکیل اصلی به نوبه خود مسئول جبران خسارت ناشی از تقصیر وکیل مع الواسطه خواهد بود. در حقوق فرانسه، همچنین بر اهمیت نظارت وکیل اصلی بر وکیل مع الواسطه تأکید شده است. فقدان چنین نظارتی می تواند زمینه ساز مسئولیت وکیل اصلی شود.

CS is manquant au devoir gérera: de rudence ou de diligence.

^۴ - Avocat principal

^۵ - Avocat délégué یا Avocat subrogé

^۱ - Imputabilité

^۲ - Volontaire

^۳ - Constitue une faute la violation d'une règle de conduite imposée par une loi ou un règlement ou

خلاف اصل به نظر می‌رسد؛ زیرا موکل با انصراف و عدول از حق تعیین بی‌واسطه و مستقیم وکیل دوم و واگذارن انتخاب این مهم به وکیل، نیت داشته تا نقش او مؤثر باشد و بدین گونه وکیل بر منتخب خود نظارت مناسبی داشته باشد.

اصل بر این است در فرضی که وکیل دارای حق توکیل است و موضوع وکالت را به وکیل ثانوی و متعاقب تفویض نموده، همچنان وکیل باقی بماند؛^۱ مگر آنکه موکل تصریح به زوال و از بین رفتن وکالت وکیل نخست نماید یا قرآینی بر این مهم وجود داشته باشد. برای مثال موکل از وکیل نخست تقاضا نماید تا احدی از وکلای دادگستری را برای دفاع از وی انتخاب نماید؛ در چنین فرضی با تعیین وکیل دوم از سوی وکیل اولیه، وکالت وکیل نخست خاتمه خواهد یافت (کاتوزیان، ۱۳۹۸: ۱۶۳).

برخی از دکترین به قصد وکیل با حق توکیل توجه خاصی مبذول داشته‌اند و بر این اعتقادند که وکیلی که دارای حق توکیل غیر است به دو طریق در انتخاب وکیل دوم می‌تواند عمل نماید: ۱- وکیل با حق توکیل، ممکن است قصد از دست دادن اختیار انجام موضوع وکالت با انتخاب وکیل دیگر را نداشته باشد. در چنین فرضی، موکل دارای دو وکیل برای تحقق بخشیدن به موضوع وکالت است که هر دو وکیل به صورت مستقل اختیار انجام موضوع وکالت را دارا خواهند بود؛ بنابراین دلیل توکیل موکل به غیر، وجود دو وکیل است تا آنان بتوانند به صورت مستقل اقدام مقتضی در راستای انجام موضوع وکالت را به عمل آورند. ۲- وکیل با حق توکیل غیر نیت دارد همه اختیارات را به وکیل دوم تفویض نماید تا بدین طریق وکیل دوم موضوع وکالت را

تحقق بخشد و در نتیجه وکیل اول با انتخاب وکیل دوم بی‌اختیار در انجام موضوع وکالت گردد که این حق توکیل غیر به تفویض وکالت معروف می‌باشد؛ لذا در تفویض وکالت، وکیل نخست با توکیل غیر، حق انجام موضوع وکالت را از با توجه به مطالب مطروحه از دست می‌دهد (عابدی و اکبر پور سکه، ۱۳۹۵: ۱۲۲).

مع الوصف؛ در فرضی که وکیل دارای حق توکیل است و موضوع وکالت را به وکیل دوم تفویض می‌نماید، علی‌القاعده سمت وکیل نخست باقی می‌ماند و می‌تواند موضوع وکالت را به صورت مشترک با وکیل متعاقب انجام دهد؛ لکن وکیل نخست هیچگونه مسئولیتی نسبت به اعمال وکیل ثانوی و متعاقب نخواهد داشت. صرفاً تعهد او سعی در راستای رعایت غبطه و مصلحت موکل در انتخاب وکیل ثانوی، در فرضی می‌باشد که انتخاب وکیل به اختیار او واگذار شده است. در این فرض اگر او در انتخاب وکیل امهال نماید و شخصی را انتخاب کند که امین و مورد ثقۀ نباشد، نسبت به اعمال او در برابر موکل مسئول خواهد بود (کاضمی و زبرجد، ۱۴۰۲: ۲۶۵). نتیجتاً اگر موضوع وکالت را بطور مشترک انجام دهند و هر دو تقصیر نمایند، در این صورت دارای مسئولیت متساوی در برابر موکل بوده و هر یک می‌بایست نیمی از خسارت وارده را جبران نماید؛ لکن اگر تأثیر عمل احدی از وکلا (وکیل اصلی و یا وکلای مع‌الواسطه متعاقب) از وکیل دیگر بیشتر باشد، در چنین فرضی به نسبت تأثیر عمل در ورود خسارت، مسئولیت منقسم خواهد شد و اگر تقصیر صرفاً منتسب به احدی از وکلا باشد، تنها وکیل مقصر ضامن خواهد بود. در فرضی هم که

اینکه با انعقاد عقد وکالت، شخص موکل نیز از خود سلب اختیار نمی‌کند و اگر موضوع وکالت را شخصاً انجام دهد، صحیح و قانونی است. دلیل دیگر دادگاه در اثبات بقای سمت وکیل در فرضی که به استناد حق توکیل به غیر وکالت داده این است که موکل اصلی حق عزل وکیل اصلی را دارد؛ کما اینکه حسب محتویات این پرونده وکیل قبلی عزل هم شده است».

۱- در رویه قضایی نیز پذیرش بقای وکالت وکیل با حق توکیل غیر مشاهده می‌شود. در دادنامه ۵۷۳ شعبه ۶۵ دادگاه حقوقی دو تهران چنین رأی صادر شده است: «... به علاوه استدلال وکیل خواهان با اینکه خوانده در تاریخ ۱۳۶۹/۸/۴ فاقد سمت بوده، بلاوجه است؛ زیرا وکیلی که حق توکیل به غیر به او عطا شده است، با اعطای وکالت به غیر خود فاقد سمت نمی‌شود. او همچنان وکیل موکل خود است و اگر در انجام مفاد وکالتنامه اقدامی نماید، اقدام قانونی است؛ کما

کند، وکیل نخست مسئولیت نخواهد داشت و صرفاً وکیل دوم مسئول تخلفی می باشد که مرتکب شده و باید در مقام جبران آن به موکل برآید؛ مگر اینکه وکیل اولیه، موضوع وکالت را به شخص دارای صلاحیتی تفویض ننموده باشد (کاتوزیان، ۱۳۹۲: ۱۶۸). به عنوان مثال شخص مجبور یا معسری را برگزیده باشد که در این فرض به دلیل تقصیر در قبال موکل، دارای مسئولیت خواهد بود و مسئولیت هر یک از وکلای مع الواسطه متعاقب در قبال موکل، مسئولیت استقلالی و به قدر سهم تقصیرشان خواهد بود.

بدین توصیف؛ مصادیق مسئولیت استقلالی در روابط وکالتی در دو فرض توجیه می گردد:

الف- وکیل اصلی در انتخاب ناصحیح وکیل توکیل. بدین توضیح که اگر وکیل اصلی، بدون بررسی صلاحیت، وکیل دوم را تعیین کند و وکیل دوم مرتکب خطا شود، مسئولیت وکیل اول از جهت انتخاب غیرمعارف مطرح است (ماده ۶۶۷ ق.م)؛ اما مسئولیت او صرفاً به این خطا محدود است و اگر وکیل ثانوی یا مع الواسطه برخلاف تعهد خود عمل کرده باشد، مسئولیت آن استقلالاً متوجه وکیل دوم است.

ب- وکیل مع الواسطه در اجرای ناقص یا زیانبار وکالت: بدین توضیح که اگر وکیل مع الواسطه با وجود داشتن اختیارات کامل، از حدود وکالت خارج شود یا مرتکب اهمال شود، صرفاً خودش مسئول است و مسئولیت او به وکیل اصلی سرایت نمی کند، مگر اینکه رابطه سببیت وجود داشته باشد.

۴/۱/۲ مسئولیت تضامنی

در حقوق ایران، اصل بر مسئولیت انفرادی وکیل اصلی و وکیل مع الواسطه است، مگر اینکه مشارکت در تقصیر ثابت شود (قاعده تسبیب) و یا توافقی برخلاف آن صورت گیرد. با این حال، اگر هر دو (وکیل اصلی و مع الواسطه) در خسارت به موکل

وکیل ثانوی و یا وکلای مع الواسطه متعاقب در انجام موضوع وکالت مرتکب تقصیر گردند، از آنجایی که وکیل اولیه می بایست بر عملکرد وکیل دوم و یا سایر وکلای مع الواسطه متعاقب نظارت عرفی و مناسبی داشته باشد، نظارت لازم و بایسته را انجام نداده و فی الواقع از انجام تعهدات موصوف استنکاف ورزیده؛ در این صورت هم وکیل نخست و سایر وکلای مع الواسطه در قبال موکل اصلی مسئولیت اشتراکی داشته و می بایست خسارت وارده را به قدر سهم تقصیرشان جبران نمایند. بدیهی است این احکام بر مبنای قاعده تسبیب و تجزیه پذیری رابطه سببیت توجیه می گردد.

۴/۱/۱ مسئولیت استقلالی

مسئولیت استقلالی در چارچوب روابط وکیل اصلی و وکلای مع الواسطه، مفهومی است که در کنار مسئولیت تضامنی و اشتراکی، مطرح می شود و بیشتر به معنای مسئولیت انفرادی و شخصی هر وکیل به جهت قصور یا تقصیر خود در انجام وکالت است. این مفهوم عمدتاً در مباحث مسئولیت مدنی و تعهدات قراردادی مطرح می شود و دارای آثار حقوقی مهمی است که در ادامه از منظر تحلیلی و تخصصی بررسی خواهد شد.

مسئولیت استقلالی یعنی هر یک از وکلا (اعم از وکیل اصلی یا وکیل مع الواسطه) در قبال اعمال و تصمیمات خود به صورت مستقل و مجزا پاسخگو هستند و مسئولیت ایشان نه به صورت تضامنی، بلکه بر مبنای قصور شخصی تعریف می شود.^۱ به عبارت دیگر، هر وکیل صرفاً نسبت به تقصیر یا قصور خود مسئول است و نه نسبت به اعمال سایر وکلا مگر در صورت وجود رابطه علی و سببی میان فعل او و ورود خسارت.

مطابق نظریه استقلالی؛ در فرضی که وکیل نخست با داشتن حق توکیل موضوع وکالت را به وکیل دوم واگذار می نماید و وکیل دوم تقصیر می

شخص مباشر در ورود خسارت است و مسئولیت را محدود به مباشر یا مسبب مستقیم می داند.

۱ - قاعده فقهی «من اتلف مال الغير فهو له ضامن» را می توان بر نظریه مسئولیت استقلالی منطبق نمود. این قاعده ناظر به

تواند موضوع وکالت را مشترکاً با وکیل ثانوی یا وکلای متعاقب انجام دهد. از این رو اگر وکیل اولیه موضوع مورد وکالت را به وکیل دوم تفویض نماید، ولیکن موضوع وکالت را به صورت مشترک انجام دهند و هر دو مرتکب تقصیر شوند، در چنین فرضی به صورت مساوی در برابر موکل مسئولیت خواهند داشت و هر یک مکلف به جبران نیمی از زیان وارده می باشند؛ شایسته توجه است همانگونه که در گذشته از نظر گذشت در فرضی که وکیل دوم مرتکب تقصیر گردد و در چنین حالتی وکیل اول که مسئولیت نظارتی برعهده داشته به تکالیف عرفی خویش به درستی جامه عمل نپوشاند، هر دو وکیل در برابر موکل مسئولیت داشته و به میزان عمل ارتكابی، مکلف به جبران ضرر وارده خواهند بود.

۴،۲ در حقوق فرانسه

در حقوق سنتی فرانسه، یکی از اصول بنیادین مسئولیت مدنی، نظریه‌ای است موسوم به «تناسب مسئولیت با میزان تقصیر»^۱. مطابق با این نظریه، هر شخص صرفاً در حدود تقصیری که مرتکب شده، مسئول جبران خسارت خواهد بود (Claire Restoux, 1998: 203). این اصل در ماده ۱۳۸۲ قانون مدنی فرانسه (که در حال حاضر به ماده ۱۲۴۰ تغییر یافته است)^۲ منعکس شده است. بر همین اساس، در ادبیات کلاسیک مسئولیت مدنی، اصل بر آن است که مبنای تحقق مسئولیت، وجود تقصیر است (Viney & Jourdain, 2010: 319). با این حال، تحولات اخیر در حقوق فرانسه نشان می‌دهد که نظریه تقصیر در بسیاری از موارد، کارایی لازم برای تضمین جبران خسارات را ندارد. برخی صاحب‌نظران معتقدند که نظریه تقصیر در بسیاری از موارد، به‌ویژه در زمینه‌های پیچیده و فنی، قادر به جبران خسارات وارده نیست^۳. این امر به‌ویژه در

نقش داشته باشند (مثلاً اولی در انتخاب ناصحیح، دومی در اجرای نادرست)، می‌توان از منظر فقهی و نظریه‌های مسئولیت مدنی، به مسئولیت تضامنی استناد کرد. در چنین فرضی، هرگاه وکیل ثانوی مرتکب تقصیر گردد و به موکل زیان وارد آورد، این امر نمایانگر آن است که وکیل بلاواسطه در انتخاب وکیل مناسب تقصیر نموده و بدین گونه تقصیر او نیز قابل رویت است؛ بنابراین مباشر و سبب هر دو در ورود ضرر مشارکت داشته‌اند و با توجه به نظریه تجزیه ناپذیری رابطه سببیت و انتساب خسارت به هر دو، آن دو متضامناً مسئول خواهند بود.

۴،۱،۳ مسئولیت اشتراکی

مسئولیت اشتراکی (در مقابل مسئولیت استقلالی و تضامنی) مفهومی میانه است که در آن چند شخص (وکیل اصلی و وکیل مع الواسطه) در قالب یک رابطه وظیفه‌مند مشترک، با یکدیگر در انجام تکلیف دخیل هستند و اگر خسارتی به موکل وارد شود، هر یک از آن‌ها بر اساس نقش و سهم خویش در تحقق زیان، مسئولیت دارد.

مسئولیت اشتراکی در حقوق ایران صراحت قانونی ندارد، اما از قاعده تسبیب (که بر مبنای آن هر کس به نحوی سبب ورود ضرر به غیر شود و سبب اقوی از مباشر باشد یا سبب متعدد باشد، به میزان دخالت خود مسئول است) و همچنین قاعده تقسیم مسئولیت بر مبنای درجه تقصیر در دکترین حقوق مدنی در جایی که چند نفر، در تحقق زیان مشارکت دارند، اما نقش آن‌ها برابر نیست، نظریه تفکیک مسئولیت براساس میزان تأثیر پذیرفته می‌شود، استنباط می‌گردد. مع الوصف؛ از منظر حقوق ایران، وکیلی که دارای حق توکیل است و موضوع وکالت را به وکیل ثانویه تفویض نموده، علی القاعده همچنان وکیل شخص باقی می‌ماند و می

ماده ۱۲۴۰ قانون مدنی فرانسه: «هرگونه عمل انسانی که موجب ایراد خسارت به دیگری شود، شخصی را که این خسارت بواسطه تقصیر او ایجاد شده است ملزم به جبران خسارت می‌کند».

^۳ - Jurixio. (2022, 21 juillet). L'article 1240 du Code civil : la responsabilité pour faute (fait personnel).

^۱ - Théorie de la responsabilité proportionnelle à la faute

^۲ - Article 1240 du Code civil: « Tout fait quelconque de l'homme, qui cause à autrui un dommage, oblige celui par la faute duquel il est arrivé à le réparer ».

از منظر این نظام حقوقی، هر جا «رابطه تبعیت یا گماشتگی»^۱ وجود داشته باشد (Bacache-250: 2007, Gibeili) مسئولیت ناشی از عمل غیر مطرح می گردد. مانند مسئولیت کارفرما ناشی از عمل کارگر (Jerome, Delebecque, pansier, 2014: 154). با این وجود، چنین مسئولیتی صرفاً محدود به مسئولیت کارفرما ناشی از عمل کارگر نمی باشد و وجود رابطه تبعیت یا گماشتگی محدود به قرارداد کار نیست (قاسم زاده، ۱۳۸۸: ۶۵) لذا یکی از مواردی که به مانند قرارداد کار از منظر حقوق کشور فرانسه می تواند نمایانگر رابطه گماشتگی باشد، وکالت است.

علی القاعده وکیل دوم به موضوع قراردادی که با وکیل اول دارد عمل می نماید؛ لکن عموماً تحت کنترل موکل اصلی نبوده و استقلال دارد. در نظام حقوقی فرانسه، وکلای متعاقب و مع الواسطه، «وکیل ثانوی»^۲ یا «وکیل جانشین»^۳ تعبیر می گردند. رویه قضایی کشور فرانسه، نوعاً موکل اصلی را متبوع و وکیل دوم را تابع تلقی نکرده با وجود این، هر جا بر حسب اوضاع و احوال و قرائن موجود، نظارت و کنترل وکیل اول بر وکیل دوم قابل رویت باشد، محاکم رابطه گماشتگی را بین افراد یاد شده احراز نموده اند و وکیل اول را مسئول جبران خسارات وارده ناشی از افعال زیانبار وکیل دوم نسبت به موکل اصلی می داند.^۴

موضوع وکالت به او کمک کند. در صورت اطلاق اذن در توکیل، باید آن را به معنای جواز اخذ وکیل برای خود وکیل تفسیر کرد.

ب- همچنین در تأیید این دیدگاه می توان گفت مصلحت موکل اقتضا دارد که وکیل دوم یا وکلای مع الواسطه متعاقب، وکیل وکیل اول باشد؛ زیرا در این فرض او ملزم به نظارت بر رفتار و اعمال وکیل دوم یا وکلای متعاقب است و در برابر موکل اصلی پاسخگوی اعمال اوست؛ به این دلیل او حق عزل وکیل دوم را دارد. به علاوه ممکن است موکل اصلی، وکیل دوم یا وکلای مع الواسطه متعاقب را شناسد و با کسی رو به رو شود که شناختی از او ندارد؛ بنابراین مصلحت او اقتضا دارد که وکیل دوم، وکیل وکیل اول (اصلی) باشد (عاملی، ۱۴۱۳ ه ق: ۱۹۵؛ عاملی کرکی، ۱۴۱۴ ه ق: ۱۹۵).

مواردی که اثبات تقصیر دشوار یا غیرممکن است، نمود بیشتری دارد. بر همین مبنا، در رویه اخیر دیوان عالی فرانسه، نظریه تقصیر جای خود را به نظریه «تعهد به ایمنی» داده است؛ نظریه‌ای که مسئولیت را بدون نیاز به احراز تقصیر و صرفاً بر پایه نقض تعهد به حفظ ایمنی توجیه می‌کند (Tourneau, 2011: 923). بدین ترتیب، با افول تدریجی جایگاه نظریه تقصیر در نظام مسئولیت مدنی فرانسه، قاعده «تناسب مسئولیت با تقصیر» نیز به تدریج از کارآمدی و کاربرد عملی خود فاصله گرفته است. با توجه به موارد معنونه فوق، در گفتار پیش رو ابتداً به بررسی و تحلیل مسئولیت افعال وکلای توکیلی متعاقب بر مبنای تئوری تقصیر پرداخته و سپس تئوری نوظهور «تعهد ایمنی» مورد تبیین قرار داده خواهد شد.

۴/۲/۱ تئوری تناسب مسئولیت با تقصیر

در نظام حقوقی فرانسه، وکیل اصلی (Avocat titulaire) هنگام معرفی وکیل مع الواسطه (Avocat substitut) مسئول حسن انتخاب وکیل مع الواسطه است. این مسئولیت ناشی از Devoir de Diligence یا وظیفه مراقبت است که از قواعد کلی مسئولیت مدنی حرفه‌ای وکلا ناشی می‌شود. وکیل اصلی باید در انتخاب جانشین دقت لازم را به عمل آورد و از صلاحیت، دانش و توانایی وکیل مع الواسطه اطمینان حاصل کند.

Jurixio. <https://www.jurixio.fr/article-1240-code-civil-responsabilite-faute//>

^۱ - Lien de subordination ou de préposition

^۲ - Mandataire secondaire.

^۳ - Mandataire substitué.

^۴ - دیدگاه برخی از فقهای امامیه نیز منطبق با این رویکرد می باشد؛ از این رو در صورتی که اذن در توکیل به صورت مطلق داده شود، وکیل تنها حق دارد برای خودش وکیل بگیرد و وکیل دوم یا وکلای مع الواسطه، وکیل وکیل اول خواهد بود. در اثبات این نظر به ادله ذیل استناد شده است:

الف- هدف از اعطای حق توکیل، تسهیل امر وکیل در اجرای موضوع وکالت است؛ یعنی او ممکن است در اجرای موضوع وکالت نیاز به مساعدت و همکاری شخص دیگری داشته باشد و به این دلیل به او حق توکیل داده می شود تا در اجرای

حقوقی فرانسه، به نوعی وکیل دوم به عنوان تابع وکیل اول محسوب می گردد و می توان وکیل اول را به عنوان متبوع، مسئول اعمال و عملکرد وکیل دوم به عنوان تابع پنداشت.^۱ به عبارت دیگر، دیدگاه «رابطه گماشتگی» در حقوق فرانسه، مسئولیت وکیل اصلی در مقابل موکل را بر مبنای نوعی مسئولیت متبوع ناشی از عمل تابع توجیه می نماید.

در نظام حقوقی فرانسه در صورت اطلاق حق توکیل، وکیل دوم و متعاقب، فی الواقع وکیل وکیل نخست است؛ به عبارتی دیگر وکیل نخست صرفاً می تواند برای خود وکیل بگیرد. از این رو میان حقوق فرانسه، فقه اسلامی و حقوق موضوعه ایران تفاوت وجود دارد.^۲

۴،۲،۱،۲ احراز تقصیر در توکیل

فرض دوم شرایطی را بازگو می نماید که در آن وکیل اصلی، مجاز به توکیل است؛ لکن در انتخاب وکیل، مرتکب تقصیر گردد؛ زیرا وکیل باید وکیل امینی را انتخاب کند و تمامی جوانب مصلحت موکل اصلی را در نظر گیرد. طبق ماده ۱۹۹۴ قانون مدنی فرانسه^۳ در موردی که وکیل اصلی مجاز به توکیل باشد؛ لکن شخصی را انتخاب نماید که صلاحیت لازم برای امر وکالت و انجام موضوع آن را نداشته باشد (برای مثال محجور یا معسر باشد)، در چنین فرضی مسئولیت اعمال زیانبار وکیل مع الواسطه بر عهده وکیل اصلی و اولیه می باشد که این امر موید نوعی مسئولیت ناشی از فعل شخصی است (صفایی و

در تناسب حدود مسئولیت با تقصیر وکلای توکیلی دو فرض در حقوق فرانسه متصور می باشد که ذیلاً بدان پرداخته خواهد شد:

۴،۲،۱،۱ عدم احراز تقصیر وکیل اول در انتخاب وکیل مع الواسطه

فرض نخست موردی است که وکیل اول مجاز به توکیل باشد و وکیل دومی اختیار نماید و در انتخاب وکیل دوم، تقصیری متوجه وکیل اول نباشد. در صورتیکه با نقض تعهد و عدم اجرای موضوع وکالت از سوی وکیل دوم، خسارتی متوجه موکل اصلی گردد، علیرغم اینکه وکیل اول جواز در توکیل داشته است، به دلیل اینکه از منظر حقوق فرانسه، با اثر نسبی بودن قراردادهای به دلیل فقدان رابطه قراردادی میان موکل اصلی و وکلای مع الواسطه، رجوع موکل اصلی به وکلای مع الواسطه با مانع روبروست و چون هیچ رابطه قراردادی میان وکیل مع الواسطه و موکل اصلی برقرار نیست و وکلای توکیلی مع الواسطه در واقع وکیل وکیل اصلی محسوب می گردند؛ لذا وکیل اول مسئول جبران خسارات وارده به موکل اصلی می باشد و متعاقب آن می تواند به منظور استرداد آنچه که از باب خسارت به موکل پرداخته است در این فرض از وکیل مع الواسطه مقصر، از باب تقصیر بستاند. مسئولیت وکیل اصلی در پرداخت خسارت ناشی از افعال زیانبار وکیل مع الواسطه به موکل اصلی در حقیقت از این جهت است که وکیل اول با واگذاری انجام تعهدات خویش به وکیل ثانویه، بر او اقتدار داشته و براساس نظام

به جای وکیل اول شده و در این فرض، او وکیل موکل خواهد بود.

Art. 1994 - 3

An agent answers for the one whom he has substituted for himself in his management: 1° where he did not receive the authority to substitute someone; 2° where that authority was granted to him without designation of a person and the one whom he has chosen was notoriously incompetent or insolvent.

In all cases, a principal may directly sue the person whom the agent has substituted for himself.

۱ - به عنوان نمونه در کشور فرانسه یک آژانس مسافرتی که عاملی را در کشور خارجی به درستی برگزیده و امنیت مشتریان را به مخاطره انداخته، مسئول معرفی شده است. برخی گویند که اگر وکیل اول، وکیل دوم را در اجرای تعهدات و انجام امور محوله یاری ندهد، ضامن است. همچنین وکیل اول باید بر وکیل دوم نظارت کافی و وافی داشته باشد. مثلاً متصدی حمل و نقلی که اجرای تعهدات قرارداد حمل و نقل را به متصدی حمل و نقل دیگری واگذار می نماید، باید در مورد تأمین امنیت مسافران بر نماینده انتخاب شده توسط خودش نظارت لازم را داشته باشد (Bertolaso, 1999: 11).

۲ - البته ذکر این نکته مفید فایده است که در نظام حقوقی فرانسه هم، انتقال قرارداد وکالت سبب قائم مقامی وکیل دوم

اگر متعهد ثابت کند که خسارت در نتیجه عمل شخص زیان دیده وارد شده است؛ نیز مسئولیتی متوجه وی نخواهد بود. به لحاظ ماهیت به طور کلی می توان تعهد ایمنی را نوعی تعهد به نتیجه دانست (بادیانی، ۱۳۸۴: ۵۶). تعهد به ایمنی استثنایی بر قواعد حقوقی محسوب می شود؛ زیرا همانگونه که مطمح نظر قرار گرفت در این مورد درگیر جهت جبران خسارت نیازی به اثبات تقصیر نیست و در مرحله اجرای تعهد و آثار آن این مهم تأثیر ملموس و محسوسی خواهد داشت. بدین ترتیب، در تعهد ایمنی فرض بر این است که اقدامات وکیل ثانوی و وکلای متعاقب مع الواسطه در راستای انجام مورد عاری از هرگونه ایراد ضرر می باشد و صرفاً با اثبات قوه قاهره و فورس مازور، اسباب معافیت از مسئولیت فراهم می گردد و از این رو «تقصیر» مفروض می باشد؛ از این رو به نظر می رسد نتوان تعهد ایمنی را در برخی از موارد عادلانه و منصفانه توجیه نمود.

۵ نتیجه

با توجه به موارد معنونه در پژوهش پیش رو نتایج حاکی از آن است که از منظر حقوق ایران، برخلاف حقوق فرانسه، توکیل به غیر منجر به ایجاد رابطه قراردادی میان وکیل دوم یا وکلای متعاقب و موکل اصلی می گردد؛ بنابراین از منظر حقوق فرانسه، وکیل ثانوی یا وکلای متعاقب، اساساً وکیل وکیل پیشین محسوب می گردند و رابطه قراردادی صرفاً میان این دو پدید می آید؛ لکن در حقوق ایران، در سلسله توکیل، وکیل ثانویه و یا وکلای توکیلی، اصولاً وکیل موکل اصلی محسوب می گردند. فی الواقع اعتقاد بر این است که وکلایی که بدین صورت سلسله وار استخدام می گردند، در واقع وکلای جدید یا اضافه شده موکل اصلی می باشند که تفاوت آنها با وکیل اولیه صرفاً به شیوه انتخاب آنها مربوط می گردد. در سلسله وکلای مع الواسطه، قلمرو مسئولیت وکیل اول و دوم به نحوه اعطای اختیار و

رحیمی، ۱۳۹۹: ۱۹۸). فی الواقع؛ وکیل اصلی در برابر موکل، مسئولیت ناشی از فعل شخصی دارد. بدین ترتیب؛ در صورتی که اثبات شود وکیل اصلی در انتخاب وکیل توکیلی تقصیر داشته، یعنی به دلیل اهمال، بی دقتی یا بی توجهی به صلاحیت وکیل مع الواسطه خسارتی به موکل وارد شده است، وکیل اصلی مسئول مستقیم خسارت وارده است. این مسئولیت مستقل از مسئولیت وکیل مع الواسطه است؛ یعنی هر دو ممکن است به صورت مسئولیت اشتراکی یا مستقل پاسخگو باشند؛ همچنین، مسئولیت وکیل اصلی ممکن است ناشی از نقض devoir de conseil (وظیفه مشاوره و راهنمایی) و devoir de loyauté (وظیفه وفاداری به موکل) باشد.

رویه قضایی فرانسه در بسیاری از موارد مسئولیت وکیل اصلی را بر اساس تقصیر در انتخاب وکیل مع الواسطه پذیرفته است، به خصوص اگر این انتخاب باعث نقصان کیفیت نمایندگی موکل شود.

۴،۲،۲ تعهد ایمنی جایگزین اصل تقصیر در مسئولیت وکلای مع الواسطه متعاقب

تعهد ایمنی، تعهد قراردادی، عرفی و یا قانونی یک طرف عقد در مقابل دیگر طرف می باشد؛ مبنی بر اینکه در نتیجه تحقق بخشیدن به موضوع قرارداد یا استفاده متعارف یا مورد نظر از کالای مورد قرارداد، هیچ گونه خسارتی به جان یا مال وی یا شخص ثالث وارد نخواهد آمد. در فرضی که چنین خسارتی وارد آید، صرف ورود ضرر عهد شکنی محسوب و موجبات مسئولیت متعهد را فراهم خواهد آورد؛ بنابراین در این صورت، دیگر ضرورتی به اثبات تقصیر توسط شخص متعهد نیست و متعهد تنها با اثبات اینکه ورود ضرر منتسب به قوای قهریه است، می تواند از مسئولیت رهایی یابد. شایسته توجه است که حتی در برخی موارد، اثبات انتساب زیان به قوه خارجی مذکور نیز مسئولیت را منتفی نخواهد کرد و متعهد در هر حال مسئول قلمداد می گردد.^۱ البته

۱ - چنین تعهدی را «تعهد ایمنی خاص یا شدید» می نامند.

ماحصل بررسی رابطه قراردادی فوق این است که اگر وکیل دوم، صرفاً وکیل موکل و در عرض وکیل اول باشد، در چنین حالتی وکیل نخست در قبال عملکرد وکیل ثانوی و متعاقب هیچ مسئولیتی نخواهد داشت (دیدگاه حقوق ایران)؛ و این در حالی است که اگر وکیل ثانوی و متعاقب در طول وکیل نخست قرار گیرد، به گونه ای که وکیل نخست حق عزل و نظارت بر اعمال نامبرده را داشته باشد، در این صورت وکیل نخست در برابر اعمال وکیل ثانوی و متعاقب، مسئول جبران خسارات ناشی از تقصیر وی می باشد (دیدگاه حقوق فرانسه). از منظر نظام حقوقی فرانسه، در صورت اذن در توکیل به نحو اطلاق، از آنجایی که وکیل دوم و متعاقب، وکیل وکیل نخست یا پیشین خود تلقی می گردد و نه موکل اصلی، حتی در فرض وجود تقصیر، در قبال موکل اصلی مسئولیتی در راستای جبران خسارت وارده نخواهد داشت؛ بلکه در برابر وکیل نخست یا پیشین خویش، مسئول قلمداد می گردد و وکیل نخست نیز به واسطه تقصیر وکیل دوم و یا متعاقب، در قبال موکل اصلی مسئول جبران خسارت وارده می باشد.

حدود وظایف محوله بستگی دارد. به طور کلی، وکیل اول در قبال موکل اصلی مسئول است، خصوصاً اگر در انتخاب وکیل دوم قصور کرده یا خارج از حدود اختیار اقدام کرده باشد. وکیل دوم نیز در برابر وکیل اول مسئولیت دارد؛ زیرا رابطه حقوقی او با واسطه ایجاد شده است، مگر آنکه شرایطی خاص، مانند قصد موکل اصلی به برقراری رابطه مستقیم با وکیل دوم یا عرف خاص، رابطه ای مستقیم میان وکیل دوم و موکل ایجاد کند که در آن صورت، مسئولیت وکیل دوم نسبت به موکل اصلی نیز قابل تصور خواهد بود.

از دیدگاه حقوق فرانسه اگر وکیل اصلی با حق توکیل به غیر، وکیل دیگری را انتخاب نماید، قرارداد فی مابین این دو وکیل منعقد گشته و موکل اصلی در این سلسله، شخص ثالث محسوب می گردد. در نتیجه وکیل دوم، وکیل وکیل نخست محسوب شده و نه وکیل موکل اصلی. مع الوصف؛ مسئولیت جبران خسارت ناشی از تقصیر وکیل دوم در اجرای موضوع وکالت، بر عهده وکیل نخست است و وکیل اصلی می بایست در حق موکل جبران خسارت نماید و پس از آن برای دریافت حق خویش به وکیل دوم مراجعه نماید.

منابع

- Ahmadi, Babak** (2005). *The Philosophy of Civil Liability* (1st ed.). Tehran: Sahami Publishing. (In Persian)
- Amiri Ghaemmaghami, Abdolmajid** (1968). *Law of Obligations* (1st ed.). Tehran: University of Tehran Press. (In Persian)
- Bacache-Gibeili, Mireille** (2007). *Civil Law: Obligations – Extracontractual Liability* (Vol. 5, 1st ed.). Economica.
- Bahrami Ahmadi, Hamidreza** (2009). *Civil Liability*. Tehran: Mizan Publishing. (In Persian)
- Bertolaso, Sabine** (1999). "Mandataire." *JurisClasseur Responsabilité Civile et Assurances*.
- Delebecque, Philippe; Pansier, Jérôme; & Frédéric** (2014). *Law of Obligations* (6th ed.). LexisNexis.
- Emami, Seyyed Hassan** (2002). *Civil Law*. Tehran: Eslamiyeh Publishing (7th ed.). (In Persian)
- Emami, Seyyed Hassan** (2002). "Civil Liability." *Journal of the Faculty of Law, National University of Iran*, No. 1. (In Persian)
- Guillien, Ramond; & Vincent, Jean** (1972). *Lexicon of Legal Terms* (2nd ed.). Dalloz.
- Izanloo, Mohsen; & Madani, Mahsa** (2012). "Secondary Agency: A Comparative Study in Jurisprudence, Iranian Law, and English Law." *Biannual Journal of Civil Law Studies*, No. 1. (In Persian)
- Jafari Langroudi, Mohammad Jafar** (2009). *Encyclopedia of Civil and Commercial Law* (2nd ed.). Tehran: Ganj-e Danesh Publishing. (In Persian)
- Jafari Langroudi, Mohammad Jafar** (2013). *Legal Terminology*. Tehran: Ganj-e Danesh Publishing (2nd ed.). (In Persian)
- Jurixio** (2022, July 21). Article 1240 of the Civil Code: Liability for Fault (Personal Act). Retrieved from [Jurixio](#).
- Katoozian, Nasser** (2015). *Civil Law: Specific Contracts* (Vol. 4, 7th ed.). Tehran: Sahami Publishing. (In Persian)
- Katoozian, Amir Nasser** (2019). *Civil Liability*. Tehran: University of Tehran Press. (In Persian)
- Le Tourneau, Philippe; & Cadiet, Loïc** (1998). *Law of Liability* (1st ed.). Dalloz.
- Maddoli, Claire Anne Restoux** (1998). *Accountant's Liability* (1st ed.). Litec.
- Mo'in, Mohammad** (2010). *Mo'in Dictionary*. Tehran: Zarrin Publishing (3rd ed.). (In Persian)
- Pakbaz, Siamak** (2022). *Commentary on the French Civil Code*. Tehran: Mizan Publishing (1st ed.). (In Persian)
- Pouget, Jonathan; & Raheer, Rémi** (2021). *Juris' Civil Liability – 25 Sheets to*

- Understand and Review Liability Law*. Paris: Enrick B. Éditions.
- Qasemzadeh, Seyyed Morteza** (2009). *Obligations and Non-Contractual Civil Liability* (7th ed.). Tehran: Mizan Publishing. (In Persian)
- Qasemzadeh, Seyyed Morteza** (2006). *Foundations of Civil Liability* (4th ed.). Tehran: Mizan Publishing. (In Persian)
- Radé, Christophe** (2007). "Right to Compensation: Liability for Acts of Others – Scope: Employers' Liability." *JurisClasseur Responsabilité Civile et Assurances*.
- Safaei, Seyyed Hassan; & Rahimi, Habibollah** (2020). *Comparative Civil Liability*. Tehran: Shahr-e Danesh Publishing (1st ed.). (In Persian)
- Shahid Thani, Zayn al-Din ibn Ali** (1992). *Masalik al-Afham ila Tanqih Sharayi' al-Islam* (Vol. 5). Qom: Islamic Knowledge Foundation. (In Persian)
- Viney, Geneviève; & Jourdain, Patrice** (2010). *Treatise on Civil Law: Conditions of Civil Liability* (2nd ed.). LGDJ.
- Yazdanian, Alireza** (2013). "A Comparative Study of the Collectivization of Civil Liability in French and Iranian Law and Its Practical Effects on Compensation." *Law Quarterly*, Vol. 43, No. 3. (In Persian)
- Yazdanian, Alireza** (2018). "The Scope of Obligations and Civil Liability of Principals and Agents Arising from Personal Acts and Acts of Others in Jurisprudence and French Law." *Comparative Studies in Islamic and Western Law*, Vol. 5, No. 2. (In Persian)
- Software:** *Jame' Fiqh Ahl al-Bayt (AS) – Version 2